

ILLÉS MÁRIA

„Tiszta hangok”

A JUHÁSZ GYULA FELSŐOKTATÁSI KIADÓ,
a SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ZENEMŰVÉSZETI KAR és
a VÁNTUS ISTVÁN TÁRSASÁG

tisztelettel meghívja Önt

VÁNTUS ISTVÁN élete és műve

2015. november 24-én (kedden) 17 órakor
kezdődő könyvbemutatójára
a SZTE Zeneművészeti Kar Liszt Ferenc Kamaratermébe
(Szeged, Tisza Lajos körút 79–81.)

A rendezvényt megnyitja

TÓTH PÉTER

zeneszerző, az SZTE Zeneművészeti Kar dékánja

A bemutatót vezeti

HOLLÓS MÁTÉ

zeneszerző, a Magyar Zeneszerzők Egyesülete és
a Vántus István Társaság elnöke

Közreműködik

BENEDEKFI ISTVÁN

zongoraművész

A kötet a helyszínen kedvezményes áron megvásárolható.

SZTE JGYF Kiadó

Szeretettel várjuk!

A Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Karának főiskolai docense, Újváriné dr. Illés Mária 2015. november 24-én 17 órakor tartotta „*Tiszta hangok*” Vántus élete és műve című könyvének bemutatóját a SZTE Zeneművészeti Kar Liszt Ferenc Kamaratermében. Az alábbiakban dr. Illés Mária könyvének „**IV. 2. Vántus háromféle tevékenysége elméletének demonstrálására és terjesztésére**” c. fejezetét tesszük közzé a szerző szíves hozzájárulásával.

Vántis István (info.bmc.hu)

Vántus István 1985-ben úgy érezte, hogy valójában nem továbbfejlesztette hangrendszerét, hanem sokkal inkább felfedezte azt; nem lépésről lépésre kialakította igényeinek megfelelően, hanem rátalált, annak teljes mivoltában. Ez az élmény indította arra, hogy a rendszert eleve adottnak tételezze. Sőt úgy vélte, hogy a tiszta hangzás csak e rendszer alapján lehetséges, ezért tudatosan vagy öntudatlanul, de használták a zeneszerzők a régi korokban is.

Az 1985-ös fordulat hatása négy nyomsávon követhető a Vántus életéből hátralévő mindössze hét évben: a zeneszerzés mellett az elemző elméleti szakember, a tanár és a feltaláló tevékenysége mentén. Természetesen súlyában és jelentőségében első helyen áll ezek között a zeneszerzői munkásság idevonatkozó része, de nagyon sok időt igényelt a másik három terület is. A továbbiakban a sorrend felállításában praktikussági szempontok vezetnek, így külön alfejezetet kap majd a zeneszerzés, azaz a kései művek, a jelen alfejezetben pedig három melléktevékenységről esik szó. Először a rendszerről való személyes tanításának egy dokumentumát vizsgáljuk meg, ezután a sakkra vonatkozó hangrendszerkutatásával, illetve találmányával foglalkozunk, majd a zeneműelemzéseinek adataival és ehhez kapcsolódóan *A tiszta hangok titka*

címmel tervezett zeneelméletkönyv jegyzetanyagával. Azt remélhetjük, hogy ilyen módon Vántus István zeneszerzői munkássága háttérében az elméleti szakember, a zeneirodalom nagy alkotásait forgató tanár képe is kirajzolódik.

A tanítás egy dokumentuma

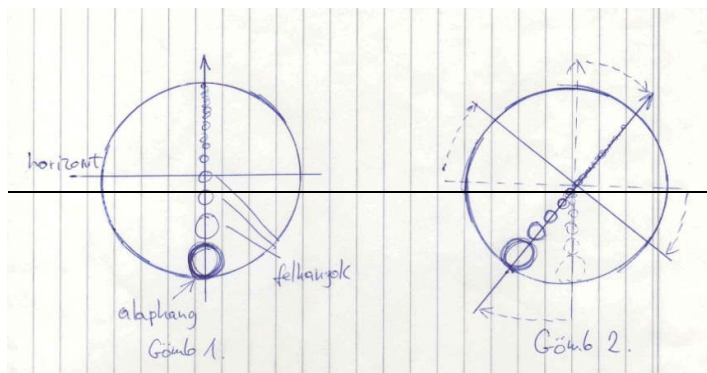
Először tehát Vántus tevékenységének arról a területéről lesz szó, amely a legkevésbé megfogható, a tanításról. Mivel nyoma van annak, hogy Vántus a tanításába is át akarta ültetni az új szemléletét, érdemes morzsákat gyűjteni azoktól a kollégáktól, akik ez alatt az idő alatt tanítványai voltak zeneelméletből. Többnyire csak szóban felidézett, töredékes emlékek állnak rendelkezésre, pontatlanul, régi tanórai emlékek alapján. Szerencsére a megkérdezettek között akadt egy-egy olyan kolléga is, aki igyekezett minél pontosabban leírni a visszaemlékezéseit a tanórákon elmondottakkal kapcsolatban. Győri Péter zongoraművész szavait idézem ebben az alfejezetben, aki jelenleg a szegedi Király-König Péter Zeneiskola zongoratanára. Győri 1987 és 1990 között volt Vántus tanítványa zeneelmélet és zenetörténet tantárgyból, az itt olvasható visszaemlékezése több előadáson ismételt tanári mondatokból áll össze, valamint egy Vántus által sokszor felrajzolt ábrát is tartalmaz [1. kép].

Megszólal a zene, egyik hangot követi a másik, hangközöket – terc, kvart, szekund-lépéseket hallunk, úgy tűnik, hogy egységes, tökéletes rendszer épül fel. Létrejön, felhangokkal benépesül, kiteljesedik a minket körülvevő tér, és szabályos gömböt alkot.

A zenemű egy további részében új hangok bukkannak föl, más, friss hangzás. Ezzel egy időben a gömb helyzete is megváltozik. Elfordul, átbillen, a korábbi viszonyítási pontok: a függőleges és vízszintes síkok helyzete módosul. Az átbillenés előtti helyzet pontjai (vagy hangjai) ebben az új rendszerben már nem érvényesek, nem értelmezhetőek, nem odaillők, sőt „hamisak”, idegenek. A függőleges vezérsík és a horizont új helyzete

van érvényben. Az új felhangrendszer alapja és végpontjai is egyenlő mértékben arrébb tolódtak. (Ez nem feltétlenül modulációt jelent.) A két rendszernek nincs egyidejű létjogosultsága, kioltják egymást, de váltakozásuk mindig az újdonság erejével hat a hallgatóra. Már otthonosan mozgunk az egyikben, amikor bekövetkezik a változás, majd az újat is gyorsan megszokja fülünk, és már az a hiteles, utána vissza az előzőbe, ami újra frissnek, érdekesnek tűnik.

„Kérem szépen, ne gondolják azt, hogy ezeket a dolgokat manapság találták ki. A nagy szerzők pontosan tudták ezt, anélkül, hogy beszéltek volna róla. Bach vagy Mozart zenéje sosem »hamis« és Haydn zenéjét is »tisztának« halljuk.”¹

1. kép – A zenei tér elmozdulása

Látható, hogy Vántus alapvető gondolatait érthetően közölni akarta diákjaival, és már a könyv megjelenése előtt is terjeszteni. Az elmozduló gömb rajza máshol nem jelenik meg jegyzeteiben, de olyan erős képnek tűnik, hogy nem lehet rosszul emlékezni rá. Valószínűleg egyszerűen ez a térbeli ábrázolása az elgörbülésnek, körbeérésnek, amit más esetekben csak síkban láttunk jelezve.

Sakkzenetalálmány

Vántus István valódi „homo ludens” volt, aki tanári pályája utolsó napjaiig nagy élvezettel vetette bele magát a napi sakkjátszmákba a főiskolai közös térben.

¹. Az idézőjelben lévő mondatot – elmondása szerint – „szinte Vántus saját hangján hallja” Győri Péter.

Gyakran diákokkal is játszott, de legkedvesebb játszmái a nehezebb ellenfelekkel, kollégákkal, barátokkal zajlottak. Hozzáértők² szerint Vántus nem volt igazán jó játékos, de annál lelkesebb, szenvedélyesebb. Valószínűleg egyetértett volna az alábbi gondolatokkal:

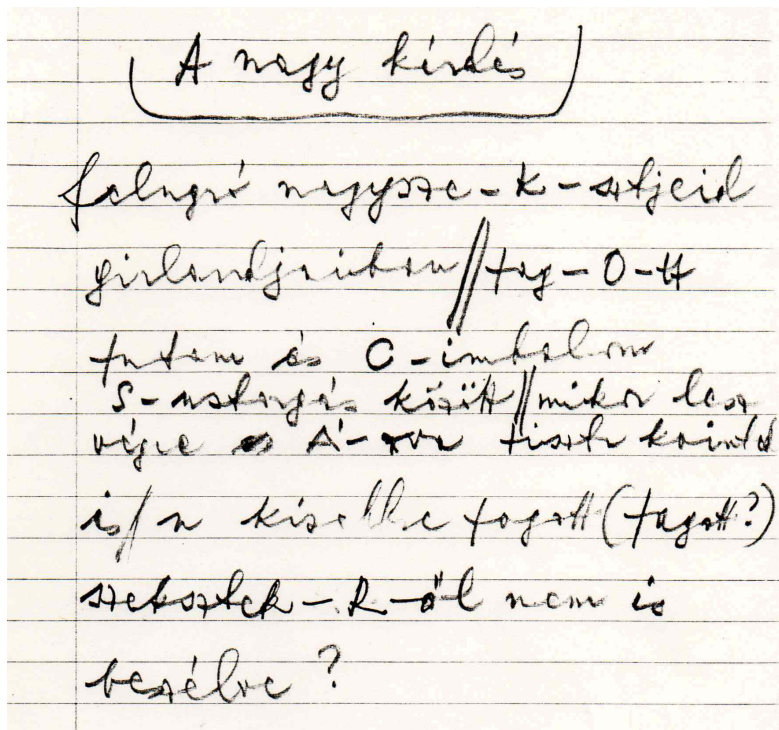
Nem azért játszunk, mert örömet okoz, hanem mert a játszás maga örömelvű... Misztikája a jövőbe nézésben, a jelen és a múlt történéseinek értelmezésében rejlett. A sors üzeneteinek kifürkészése, a jövő kiszámíthatóvá – s így biztonságossá – tétele a játékosok motívuma.³

Kétségtelen, hogy a sakk volt a meghatározó játék Vántus életében, de nem az egyetlen. A másik kedvelt területnek, a szavakkal való játékoknak csak kevés nyoma maradt ránk. Közülük láttuk a *Harangszó* című mű szerzői szövegét, ahol a betűjáték Maros Rudolf nevének harangozására fut ki. Kocsár Miklós pedig, a másik legjobb zeneszerző barát, egy füzetlapon felskiccelt szójátékot kapott: a vezetéknévének betűi bújnak meg a kedves hangvételi, játékos szakmai kritikával megírt szövegben [1. fakszimile].

---

². Például Tornyai Jenő (1952–) gordonkaművész, 1974-től a Szegedi Szimfonikus Zenekar tagja.

³. Julesz Máté, „Mágia a jogban”, *Világosság* 49/9–10. (2008. szeptember–október): 123–136, 131.

1. fakszimile – Vántus István versikéje Kocsár Miklóshoz⁴

A nagy kérdés

felugró nagysze-K-sztjeid girlandjaiban
 fag-O-tt futam és C-imbalom S-ustorgás között
 mikor lesz végre Á-rva tiszta kvinted is
 a kisebbre fogott (fagott?) szeksztek-R-ől nem is beszélve?

A hangrendszerelmélet természetesen matematikai konzekvenciákkal is jár – bár Vántus elviekben mindig elsősorban a hallgatás oldaláról igyekezett megközelíteni a zenét. Mindenesetre nem csodálkozhatunk azon, hogy jellemzően sok számítás, számbejegyzés, hangrendszertáblázat maradt utána. A magának állított zenei fejtörőkön edzett elme játécai, ötletei, felvetései sokszor a leglényegesebb jelenségekbe világítanak be. Ehhez a körhöz tartozik a már vizsgált 1979-ből származó, rendszerét magyarázó jegyzetlap is.

A hangrendszerkutatással szorosan összefüggő „játék” a sakkzene. Vántus, a lelkes sakkozó, amikor hangrendszertöprengései közepette hirtelen új szemmel

⁴ „A tiszta hangok titka” dosszié, 73.

pillantott egy félkész hangrendszertáblázatára, rádöbbsent, hogy annak 8×8-as szimmetriája egy sakktábla négyzeteibe tökéletesen belesimul. Ez a hangsor ráadásul az indiai bhairav sor volt, amely nyilvánvalóan épp szimmetriája miatt került az érdeklődésének középpontjába ebben az időben. „Miután fölfedeztem az indiai zene lényegét, rájöttem, hogy a sakk nem egyéb, mint zenejáték” – nyilatkozta.⁵ Ez egy megérzés, intuíció volt csupán, történeti bizonyítékokat nem keresett mellé Vántus, számára épp elég volt a zenei bizonyosság. Ez a szerzőt a velejéig felkavaró zenei játék a szó tárgyi értelmében is játékká válhatott volna: hiszen szabadalmaztatta a dallamkeltéssel egybekötött sakkjátékot. 1988. január 26-án nyújtotta be a „dallamkeltéssel összekapcsolt sakk” elnevezésű találmányát a szabadalmi hivatalhoz. A *Szabadalmi leírás* szerint: „A bejelentés napja: 1988. 01. 26., Lajstromszám 206 187 B. A közzététel napja: 1990. 04. 30. A megadás meghirdetésének dátuma a Szabadalmi Közlönyben: 1992. 09. 28.” A Vántus halála után megérkező szabadalmi okirat hosszas ügyintézés után, 1993. június 25-től vált érvényessé, az oltalmi időt a benyújtásig kiterjesztve. Mára már hatályát veszítette a szabadalom, a Tápéi Háziipari Szövetkezet kivitelezésével tervezett játék nem valósult meg. A szabadalom az elkészítéshez szükséges pontos terveket is tartalmazta.

Az elképzelésnek támogatói is akadtak Szegeden. 1992-ben a Maróczy Sakkkör⁶ vezetőivel benyújtották a polgármesteri hivatalhoz egy alapítvány bejegyzési kérelmét Szegedi Erkel–Maróczy Alapítvány néven.⁷ Az alapítvány célja a sakkjáték és a zeneelmélet oktatásának támogatása volt. Az alapító okirat piszkozatán, amely 1992. április 28-i keltezésű, három alapító van feltüntetve: Vántus István, dr. Kecse-Nagy László és Karvaly Gellért. Szintén a

⁵ Nikolényi István, „Figurák és kottafejek. Születésnapj délután Vántus Istvánnál”, *Délmagyarország* 1985. október 30., 5. In Kiss, *Tanulmányok – vallomások – dokumentumok*, 73.

⁶ Ma Maróczy Géza Sportegyesület.

⁷ Maróczy Géza (Szeged, 1870 – Budapest, 1951) sakkolimpiai bajnok, 1904–1907 a világ legjobb sakkozója. Lásd: chessmetrics teljesítményszámítása [<http://chessmetrics.com/cm/CM2/PlayerProfile.asp?Params=199510SSSSS3S08152000000011100000000000010100>] Letöltve: 2012. január 29. Bővebben: [<http://www.maroczyse.extra.hu/page.php?12>] Letöltve: 2012. február 4. Maróczy Gézáról Vántus hagyatékában fennmaradt egy helytörténeti dokumentumból kimásolt oldal.

polgármesteri hivatalhoz benyújtott támogatáskérő beadvány szerint a játék neve (E)vanthos lett volna, Vántus nevének nyolcbetűs, görögösen hangzó változata.⁸ Vántus halála megghiúsította ezeket az elképzeléseket, annál is inkább, mert a tervek másik kulcsszereplője, a sakk-kört vezető dr. Kecse-Nagy László elköltözött Szegedről. Ami elkészült, az mindössze három hangkeltő eszköz volt, amelyet Bódás Péterrel hoztak létre, hogy a saját játszmáikon megszólaltassák a lépések hangját. Egy harangjátékszerű, egy cimbalomszerű kis hangszer és két xilofon töltötte be ezt a szerepet. Úgy tűnik a xilofon vált be legjobban, mert csak ebből készítettek kettőt – nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy mindkét játékos a saját hangszerén megszólaltatva kövesse a játék menetét. Ehhez mindkét sakkozónak zenésznnek, de legalábbis zenei alapismeretekkel rendelkezőnek kell lennie. A valószínűleg egyazon alkalommal készült két fényképen csak egy hangszer látszik, ami nem zárja ki az előbbi feltevést, hiszen ez a módszer magyarázatáról, bemutatásáról szóló találkozó volt Portisch Lajossal és Kecse-Nagy Lászlóval.⁹

A „hangszerek” a hagyaték részét képezik. Ezek mindegyike másfél oktávós hangterjedelmű, a *desz’-gisz*” terjedő teljes kromatikus hangtartomány, azaz a kottás sakktáblák minden hangja megszólaltatható rajtuk. A xilofonok fémlapjain kottázva is szerepelnek a hangok, a rendszerben szereplő enharmonikusokkal együtt – tollal húzott ötvonalas rendszerbe írva, kulcs nélkül, de violinkulcsban értendően – a másik két hangszer fém rudacskáik nem alkalmasak erre. Minden bizonnyal épp ezért vált fontosabbá a xilofon, mint például a sokkal szebb hangú harangjáték.

Vántus mellett, hogy találmányának tárgyasulásátán fáradozott, igyekezett népszerűsíteni is ezzel kapcsolatos gondolatait. A *Muzsikában* 1991 áprilisában jelent meg írása *Sakk és zene?* címmel. Vántus halála után Karvaly Gellért levelet írt Robert Sherlaw-Johnson, a University of Oxford zenei fakultása

---

⁸ Kiss Ernő említi, hogy a név „görög formája – a zeneszerző szerint is – Evantosz lehetett”. (Kiss, „Musica terrena”, 14.) Vántus István úgy hitte, hogy családja görög ősektől származik.

⁹ Az 1992-es megbeszélésről videofelvétel is készült.

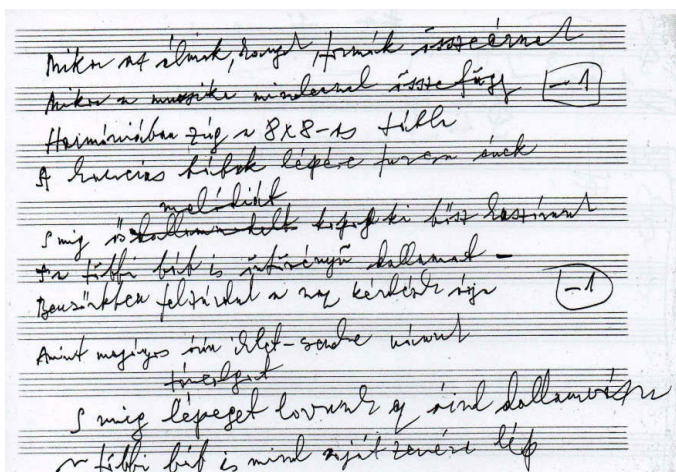

professzorának mellékelve ezt a cikket, angolra fordítva, az angliai publikálás szándékával, de nem talált elfogadásra a próbálkozása. Csak 1993. május 10-i keltezéssel érkezett meg a lehangoló válasz: tudományos közlésre nem kész a cikk. A sakk történetének kezdete valóban homályba vész, vannak nézetek, amelyek szerint Észak-Indiából származtatható a játék, amelynek őse a VI. századtól ismert csaturanga, amelynek szabályai különböztek a mai változattól, de a tábla és a figurák száma megegyezett. Vántus valóban úgy hitte, hogy rátalált az egyetlen logikus magyarázatra: „Hiszen a tábla nem más, mint egy (összesen 20 hangot tartalmazó) hangszeres fogástáblázat, tabulatúra, dallam- és hangközjáték.”¹⁰ Sajnos ezt az elméletet igazolni – ma úgy tűnik – nem lehet, és Vántus természetesen nem is folytatott ez irányban tudományos kutatómunkát, kutatásai kizárólag zeneszerzői tevékenységére korlátozódtak.

1992. március 27-én *A sakk elnémult zene* címmel estet szervezett a Fészek Művészklubba, ahol Portisch Lajos sakknagymester volt a meghívott vendég, akivel Vántus jó viszonyt tartott fenn. Itt hangzott el először a *Legal-matt* című „darab”, amely egy nevezetes sakkjátszma hangzó lenyomata: 1750. Párizs, Légal lovag (Sire Kermur de Légal) hétlépéses mattjáé Saint-Brie ellen. A lépések két hangszerre vannak leírva: vibrafonra és fuvolára, és bár a jegyzetekből látható, hogy szöveges, énekelt alakon is töprengett Vántus, azt a változatot teljesen elvetette. A számára nagy jelentőségű alkalomra verset is írt, ami végül nem hangzott el, és végső tisztázata sem készült el, azonban a játékhoz valószínűleg mellékelte volna [2. fakszimile]. Ez a szöveg eddig nem jelent meg semmilyen formában.

---

¹⁰. Tóth Ádám, „A sakk: zene. Vántus-idea”, *Vasárnapi Hírek* 1992. március 29., 9. In Kiss-Sósné, *Vántustól Vántusról*, 169.

2. fakszimile – a „sakk-szonett” vázlata¹¹

Mikor az álmok, hangok formák összeérnek,
Mikor a muzsika mindennel összefügg,
Harmóniában zúg a 8×8-as tábla,
A harcias bábok lépése furcsa ének.

S míg ős melódiát kopog ki bős huszárunk
S a többi báb is öntörvényű dallamot,
Bensőnkben felzúdul a nagy kérdések árja,
Amint magányos órán ihlet-csendre várunk:

Mi sorsot szánt nekünk a legfőbb sakkozó?
Koronás fők vagyunk s hamar mattot kapunk,
Vagy tán parasztok, akik lassan eljutunk

A végső megdicsőülés felső sorába?
A végtelen tér melyik pontján, s mivégre élünk,
Magunktól mozdulunk vagy csak mozgattatunk?¹²

Vántus 1992 januárjában egy másik, sakkozó körökben közismert játszma lépéseit is papírra vetette *Erkel – Szén* felirattal, amely Erkel Ferenc és Szén József 1855-ben Pesten lezajlott sakkjátszmája alapján készült. Kivételes esemény volt, hogy Erkel Ferenc győzelmével végződött ez a parti, hiszen

¹¹. „Sakk 1.” dosszié, 18.

¹². A *Sakk* – Kéziratok dosszié 18. és 12. oldal vázlatai alapján kialakított lehetséges olvasat.

Megjegyzendő, hogy Jorge Lius Gorges *Sakk* című verse – amely két szonettet tartalmaz, és Juan María Solare zongorára és énekhangra komponált 1986-os *Ajedrez I y II* című alkotását ihlette – a Vántuséhoz nagyon hasonló végkicsengésű: „Micsoda Istenen túli isten játsza a por s idő, álom s halál partiját?” Imreh András fordítása. Eredeti nyelven olvasható: [<http://southerncrossreview.org/64/borges-ajedrez.htm>] Letöltve: 2012. január 9.

ellenfele a világ egyik legjobb sakkozója volt, akit „a magyar Philidor-ként” emlegettek. E hírességek után Vántus hétköznapi partikat is lejegyzett, ez már könnyedén ment, hiszen kialakult rá az írásmódja. Közöttük egy jól olvasható, jelölt parti van, amit Bódás Péterrel játszott. Ez a lejegyzés az egyik nagyalakú szürke vázlatfüzetben található dátum és lépések jelölése nélkül – a játszma csak a zenéből következtethető vissza.

[...]

Vántus műelemzései saját hangrendszere alapján

Kutatásai során meggyőződésévé vált Vántusnak, hogy az általa felfedezett hangrendszer egy a zenei akusztikában mélyen gyökerező rend, amelyhez tudatosan vagy öntudatlanul – hallásuk révén – alkalmazkodtak a legnagyobb zeneszerzők, hiszen e rend lényege szerint tiszta hangzást hoz létre, bármilyen hangok szólaljanak is meg a hangtartományból. Miután összeállt fejében a teljes rendszer, amelyet tehát más korokra és kultúrákra is érvényesnek tartott, már csak egy lépés volt, hogy – részben saját felvetésének teszteléseképpen – a régi zenék elemzése felé forduljon. Annál is inkább szüksége volt erre, mert ez a lassú és fáradságos munka képezte volna az alapját a soha el nem készült könyvnek. Ennek az alfejezetnek a témája a szerző elemző tevékenységének feltérképezése. E kutatás végigvitelétől remélhetjük a táblázatok alkotói használatának pontosabb értelmezését, valamint a vántusi elmélet megfogalmazatlansága miatti hiányok és szóhasználatbeli pontatlanságok tisztázását is.

A műelemzés-kutatás lefolytatásához szükség volt egy előzetes áttekintésre arról, hogy mit elemzett Vántus, milyen mélységben, milyen formai módszerekkel, milyen jelölésrendszerrel. Nagyon megfeleltek – tulajdonképpen önigazoló – zenetörténeti vizsgálódása céljainak a válogatási kiadványok, amelyekben a legkülönbözőbb művek kerülnek egymás mellé. Emellett gazdag kotta- és partitúragyűjteményének számos darabját is átnézte. Az alábbi lista az átvizsgált tételek számát mutatja a különböző kiadványokban.

Vántus István által átvizsgált kiadványok, műcsoportok

- Forrai Miklós: *Ezer év kórusa* 41
- Kárpáti János: *Kelet zenéje* 8
- Bartha Dénes: *A zenetörténet antológiája* 4
- Szesztay–Turcsányi: *Romantika* 9 (egy kivétellel Kodály-részletek)
- Kodály: *Vegyeskarok* 12
- „Domaszéki csomag”¹³ (4 kotta)
- Bach: *Wohltemperiertes Klavier I. II.* 23, 13
- Mozart-szonáta-kötet 19
- Bartók: *Mikrokozmosz VI.* (teljes)

- Zongoraművek 36 tétel
- Bach: *Kétszólamú invenciók*
- Haydn-szonáták
- Chopin-keringők
- Chopin-mazurkák
- Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei*
- Zenekari-, illetve kórusmű-partitúra 24 tétel
pl. Palestrina, Purcell, Händel, Mozart,
Verdi, Stravinsky, Kodály, Bartók

Az elemzések kizárólag – vagy legalább szinte kizárólag – a hangmagasság-, hangkészlet- azaz hangrendszer-vizsgálatok. Az elemzett művek partitúrájában (esetenként zongorakivonatában) magyarázat nélkül állnak azok a sajátos jelölések, amelyek közül néhányat az olvasó már megismert. Kifejtett, megfogalmazott elemzése nincs Vántusnak, de a könyvtervezet tartalmaz megállapításokat bizonyos darabokhoz.

Többnyire bekarikázott arab számok találhatók a kottákban, de előfordulnak egymás fölé írt számok egy karikában összefoglalva, illetve egyenlőség- vagy összeadásjellel összekapcsolt számok is. Néha egy végigelemzett mű egyetlen ütemében több bejegyzést is találunk, máskor oldalanként csak néhány jelet. Előfordulnak egy-két szavas bejegyzések, sokszor két-három felkiáltójellel kiemelt figyelmeztetők. A szerző lelkesültségét jelzi maga ez az írásmód,

---

¹³. Négy kotta, amely Domaszékről egy csomagként került Győrbe, a zeneszerző fiához, Vántus Rabánhoz, aki ott él családjával. A kutatás kedvéért 2008 júniusa óta újra részét képezik a Szegeden őrzött hagyatéknak.

valamint a ceruzavezetés lendülete is. Támpontot nyújthatnak az értelmezéshez például a „fontos”, „fantasztikus”, „vesd össze” stb. bejegyzések, és a ritkább konkrét megjegyzések. A tételen végigvezetett jelzés viszonylag kevés műben található meg. Több esetben csak néhány szám van beírva az adott mű kottájába, aminek jelentése nem mindig egyértelmű – hiszen gyakran hasonló formátumú például az ujjrendbeírás a zongorakottákban (ráadásul ugyanúgy ötig számozva).

[...]

Schubert: *Deutsche Messe – Zum Sanctus*

Vántus tervezte idézni a könyvében ezt az archaizáló jellegű művet. Az egyszerű, korál szerkezetű B-dúr misetétel kétszer négy ütemes sorokból áll. Betűkkel A Av (ami pusztán nyitás-zárást jelent) B C (ami A-val rokon). Tehát a strófa harmadik sora különül el a többitől, több szempontból is. A már említett motivikai szempont mellett legfeltűnőbb a dinamikai: a *pp* alapidinamikához képest ez a sor *ff*-ként van jelölve. Harmóniailag is ez a legizgalmasabb pillanat: I. majd VI. fokú mellékdomináns akkord után II. fokon (c-moll) zárul, amit a félsor lezárásánál szünet is súlyosbít. Az is feltűnő, hogy a harmadik sor kezdete jár legmagasabban.

Német mise
Deutsche Messe – Zum Sanctus

J. H. Neumann
Horváth B.

Franz SCHUBERT
(*osztrák; 1797–1828*)

Langsam (lassan) (osztrák: 1797-1828)

TI II

Br B

8

pp

Szent az Is - ten, szent, szent, Szent az
Hei - lig, hei - lig, lig, lig, hei - lig

8

Ég u - ra. Szent az Is - ten, szent, szent,
ist der. Hei - lig, hei - lig, lig, lig,

6

8

Szent csak Ó ma - ga. Vég - te - len nagy Is -
hei - lig ist nur Er! der nie be - gon -

13

8

-ten, Nin - csen kez - de - te, pp
-nen, Er, der im - mer war, dim. Mind - ő -
e - wig

20

8

-rök - re Ur lesz, Véd e - rős ke - ze.
ist und wal - tet, sein wird im - mer - dar!

26

3. fakszimile – Vántus bejegyzései a Schubert-misében

Látható Vántus elemzésén és az értelmező ábrán, hogy végig közös sávban mozognak a szólamok [3. fakszimile, 1. ábra]. Feltűnő, hogy a fent leírt jelenségek egybeesnek a Vántus-féle hangrendszerelemzéssel: épp abban a fél sorban történik a megmozdulás, a kilépés az ötödik sáv nyugalmaiból, ahol a zenei anyag csúcspontjához érkezik a tétel.

[illegible]

3																
4																
5																

	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3
1																
2																
3																
4																
5																

1. ábra

Bartók: *Mikrokozmosz VI. – Tükröződés*

A *Tükröződés* zenei koncepcióját tekintve is egybevág Vántus 1985 utáni korszakának fő kérdéseivel, illetve zeneszerzői szempontjaival. A darabot zongoratechnikailag az egy pozícióban tartott kéz és a tükröjjrend jellemzi, zeneileg pedig a dó-pentachordok és – a pontos hangköztükrözés miatt – lá-pentachordok szembeállítás. Ezen a magától értetődő módon tehát egy elemi bitonalitás alakul ki. A darab folyamán ez a tiszta képlet bonyolódik – például imitációval is –, de a kétrétegűség és a tükrözés végig megmarad.

Az elgörbült zenei tér egyetlen sávjába nem fér bele a két egyszerre hangzó pentachord, viszont az egyes pentchordok két teljes sávba is beleillenek, legalábbis a mű elejének egyszerű anyagai. Ebből is látszik, hogy a II. fokozatban is éppúgy értelmezhetők, sőt nyilvánvalóan az anyag természete inkább azt diktálná. Vántus mégis egyértelműen a III. fokozat szerint gondolkodott, a dupla sávot csak a mű elején jelölve. (Az áttekinthetőség kedvéért a dupla sáv kódolását elhagytam az ábrán [2. ábra]).

	1	3	5	7	9	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	
1																
2																
3																
4																
5																

2. ábra

Az ábra szerint a darab első oldala nagyon tiszta képet mutat, végig két sávban van a zene, de ezek mindig egymás melletti sávok¹⁴ és egymást felcserélődve követik, azaz tükröződnek. Látszik a lelkesült elemző bejegyzésen – „csere!” – a rátalálás öröme. A Vántus-féle értelmezés tehát rávilágít a mű még egy rétegére, amely a tükröződés elvén alapszik.

A fenti néhány példa megmutatta, hogy e hangrendszerelemzés szűk aspektusából szemlélve Vántus módszere többnyire hozzátesz a hagyományos – formai, motivikai, harmóniai stb. – elemzés megállapításaihoz, vagy legalább megerősíti azokat. Ha a módszert nehézkessége nem is teszi alkalmassá arra, hogy meggyökerezzék a zeneelméletben, megállapíthatjuk, hogy – megszorításokkal – alkalmas lehet műelemzésre ez a komponáláselméleti céllal készült rendszer.

---

¹⁴. Vántusi értelemben vett „bitonalitás”.

Illés Mária új könyvének premierjén (www.u-szeged.hu)